

АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ "УРЕЧЕВЛЕННЯ" І "ВІДЧУЖЕННЯ ПРАЦІ" У ФІЛОСОФІЇ Г.ЛУКАЧА І М.ГАЙДЕГГЕРА

Марущак О.В., кандидат філософських наук, старший викладач
Миколаївський національний аграрний університет

Застосування категорій відчуження праці і «уречевлення» здійснювалось в історико-філософській традиції переважно у дискурсі німецької класичної філософії, у теорії марксизму (неомарксизму) й у фундаментальній онтології М. Гайдеггера [1]. Німецька класична філософія проблему відчуження пов'язувала з трактуванням людської діяльності у контексті «уречевлення» і «опредмечування». І. Фіхте розглядав відчуження у зв'язку з переходом духу у відмінну, але породжувану ним же зовнішню дійсність, у сферу «не - Я».

Г. Гегель вперше у світовій філософії відзначив, що основою відчуження є відчужена діяльна сутність людини як особистості. У Г. Гегеля категорія відчуження позначається переважно трьома німецькими термінами: «Entäusserung», «Entfremdung» і «Veräusserung» [2]. На думку І. Нарського, Г. Гегель розглядає «не відчуження праці, а лише відчуження духу у праці». Водночас Г. Гегель зазначав, що праця реалізує «сутнісні сили людської особистості, дух або вже починає звільнюватися від відчуження, або готує себе до цього визволення». К. Маркс всесторонньо дослідив відчуження як явище, здійснивши головним чином аналіз феномену відчуження праці. К. Маркс розглядав відчуження як присвоєння одними людьми сил, засобів і результатів

діяльності інших людей, тобто відчуження витлумачувалось ним як продукт суспільних відносин – перш за все відносин власності. На думку К. Маркса, кожна людина є відчуженою від іншої людини і від власної людської сутності тим більше, чим є вищим рівень пригноблення у суспільстві.

Проблема відчуження, як вона була поставлена молодим К. Марксом у його роботі «Економіко-філософські рукописи 1844 року» («Паризькі рукописи»), стала основною для «західного марксизму», який здійснив критику «споживацького суспільства благополуччя». Однак поняття відчуження є надто широким за своїм змістом. Саме тому Г. Лукач використовує більш придатний для сучасності, як він вважає, термін «уречевлення». Цей термін з'являється у К. Маркса у III томі «Капіталу» задля характеристики персоніфікації речей і уречевлення виробничих відносин. У роботі «Історія і класова свідомість» Г. Лукач розглядає поняття уречевлення як еквівалент термінів «відчуження» і «об'єктивація» з метою всебічної критики капіталістичного способу виробництва. Г. Лукач показав, що суспільне відношення експлуатації прирівнює будь-яку працю до «абстрактної» праці, яка створює річ-товар, корисну й придатну для обміну. Феномен уречевлення, як його розуміє Г. Лукач, існує лише поряд з товарним фетишизмом і виникає у товарному обігу, а не у символічному обміні. Його основою є рівність, яку встановлює соціальний процес між нерівними видами праці. У товарному обігу праця об'єктивується у субстанцію мінової вартості. Абстрактна праця поряд з перетворенням робочої сили у товар становить фундамент капіталістичного способу виробництва. Вартість стає унікальною субстанцією і унікальною якістю, яка є притаманною усім речам, що може вимірюватись через кількісні параметри. Внаслідок історичного процесу абстрактна праця персоніфікується і вже продається як власність «вільним» найманим працівником і оцінюється через втілену у часі загальну суспільну працю. Відношення фетишизованого виробництва перетворило продукт у товар, воно також перевтілило абстрактну працю у інший товар. Товарний фетишизм робить «природним» існування особливого товару – робочої сили. Експлуатуючи робочу силу капітал започатковує розширене виробництво у необмеженому обсязі. Таким чином феномен уречевлення завершує світовий переворот – перетворення світу у світ відносин між речами за допомогою яких суспільні відносини панують над тими, хто виробляючи їх, водночас їх і відтворює. Г. Лукач в роботі «Історія і класова свідомість» розвиває ідею Г. Гегеля, який відчуження прирівнював до опредмечення. Якщо уречевлення – це «озовнішення» і «опредмечення», то відчуження є більш складним явищем. Це, по-перше, перетворення речі, виробу у товар, а людини у робочу силу, по-друге, це форма свідомості, коли я є тим, як мене уявляють інші. Пролетарій дивиться на себе очима буржуа. Капіталіст не просто перетворює людину на робочу силу, але й нав'язує йому своє уявлення про нього як робітника. По-третє, відчуження стає формою життя, людина існуючи і працюючи у суспільстві підтримує панівний порядок. Отже, суспільство як таке існує на основі економічних відносин, де все вимірюється грошима – еквівалентом абстрактної праці [3].

Слід зазначити, що марксистська теорія відчуження безперечно вплинула на філософський світогляд М. Гайдеггера під час написання ним своєї

фундаментальної роботи «Буття і час» [4]. Підтвердженням цього є спільне з марксизмом розуміння ідеї пріоритетності практики. Водночас М. Гайдеггер дещо односторонньо витлумачив вчення К. Маркса про практику як технократичне явище, неправомірно ототожнюючи його з пізнішою (спрощеною) інтерпретацією практики Ф. Енгельсом: «Сутність матеріалізму полягає не у твердженні, що все є матерією, а у метафізичному визначенні відповідно до якого все суще являє собою матеріал праці. Сутність матеріалізму приховується у сутності техніки, про яку хоч багато і пишуть, але мало думають» [5]. М. Гайдеггер концептуалізує сферу повсякденного досвіду. Категорія філософії М. Гайдеггера «турбота» і інші екзистенціали дуже схожі до понять раннього Маркса, який стверджував, що існування сучасної людини є несправжнім та відчуженим. М. Гайдеггер своїм завданням вважав не просто критику капіталізму з позицій зневіреного робітника, а значно осяжніше – свою мету він вбачав у пошуці справжнього людського способу існування. М. Гайдеггер здійснює феноменологічний аналіз буття шляхом з'ясування людської присутності (Dasein) у модусах її екзистенції. Екзистуюча присутність (Dasein) розгортається всередині світу за допомогою наявних предметів і підручних засобів, але й водночас відчужується в умовах несправжньої екзистенції (das Man), відгороджуючись від трансцендентного горизонту буття. Відрізняючи «справжнє» і «несправжнє» буття, М. Гайдеггер розглядає відчуження як форму існування людини у знеособленому світі повсякденності (das Man). Відчуваючи руйнівні наслідки технократії та демократії, М. Гайдеггер віддавав перевагу традиційним цінностям. У «Листі про гуманізм» він посилається на К. Маркса, але перетлумачує, переінтерпретує феномен відчуження у термінах покинутості, «забуття речей і буття», втрати зв'язку з справжнім сущим: «Бездомність стає долею світу. Саме тому цю подію треба мислити буттєво-історично. Те, що Маркс у сутнісному і вагомому сенсі розпізнав слідом за Гегелем як відчуження людини, має за свою основу бездомну новоевропейську людину. Остання викликана долею буття у образі метафізики. Оскільки Маркс осмислюючи відчуження проникає у сутнісний вимір історії, постільки марксистський погляд на історію перевершує інші історичні теорії»[5]. У роботі «Буття і час» М. Гайдеггер двічі застосовує поняття уречевлення. Наприклад, у Вступі він пише, що розмова про уречевлення передбачає виявлення онтологічної основи речі. В своїх пізніших доповідях «Витоки художнього творення» і «Річ» М. Гайдеггер визначає річ як аутентичний спосіб розкриття буття.

Не зважаючи на схожість окремих філософських засад Г. Лукача і М. Гайдеггера щодо з'ясування сутності феномену уречевлення, треба зазначити і їх істотну відмінність – Г. Лукач не припускав можливості фетишизації речових (товарних) відносин, тоді як М. Гайдеггер розумів річ онтологічно, розглядаючи її як продукт ручної праці. На його думку, людина ручної праці, ремісник осягає існуючий порядок речей, вступаючи у тісний зв'язок з буттям. Результати його праці є витвори, що становлять частину повсякденного буття, оточуючого середовища, яке не ізолює, але навпаки гармонійно долучає, вписує людину у світ.

Література:

1. Зонтаг С. Літературно-критична діяльність Дьєрдя Лукача. *Проти інтерпретації та інші есе*. Львів : Кальварія, 2006. С.92-103.
2. Ильенков Е.Д. Гегель и отчуждение. *Философия и культура*. Москва : Политиздат. С. 141-152.
3. Лукач Д. История и классовое сознание. Исследования по марксистской диалектике. Москва : Логос-Альтера , 2003. 416 с.
4. Хайдеггер М. Бытие и время. Харьков : Фолио, 2003. 503 с.
5. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме. *Время и бытие*: статьи и выступления. Москва : Республика, 1993. С.192-221.